

УДК 321.02:316.422(477)

Балуца Тетяна

**ПОЛІТИЧНА МОДЕРНІЗАЦІЯ
УКРАЇНИ В ПРОЦЕСІ СУЧАСНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ**

У статті розглядається й аналізується політична модернізація як складний трансформаційний процес, мета якого показати здатність адаптації політичної системи та суспільства до нових змін конституційного ладу, формування нових інститутів політичної влади, становленню плюралізму, демократизації владних відносин, подолання економічної відсталості, політичної нестабільності, активізації участі громадян в політичному житті суспільства.

Ключові слова: модернізація, суспільство, політична трансформація, соціальна система, динаміка, розвитку, цивілізація, демократизація.

Балуца Татьяна

**ПОЛИТИЧЕСКАЯ МОДЕРНИЗАЦИЯ
УКРАИНЫ В ПРОЦЕССЕ СОВРЕМЕННОЙ
ТРАНСФОРМАЦИИ**

В статье рассматривается и анализируется политическая модернизация как сложный трансформационный процесс, цель которого показать способность адаптации политической системы и общества к новым изменениям конституционного строя, формированию новых институтов политической власти, становлению плюрализма, демократизации властных отношений, преодолению экономической отсталости, политической нестабильности, активизации участия граждан в политической жизни общества.

Ключевые слова: модернизация, общество, политическая трансформация, социальная система, динамика, развития, цивилизация, демократизация.

POLITICAL MODERNIZATION UKRAINE IN THE PROCESS OF MODERN TRANSFORMATION

The article discusses and analyzes the political modernization as a complex transformation process, which aims to show the ability to adapt the political system and society to new changes of the constitutional order, the formation of new institutions of political power, the establishment of pluralism and democratization of power relations, overcoming economic backwardness, political instability, promoting the participation of citizens in the political life of society.

Keywords: modernization, society, political transformation, social system, dynamics, development, civilization, democratization.

Актуальність теми дослідження обумовлена, тим, що в сучасному світі відбувається безліч процесів самого різного рівня і масштабу, серед яких модернізацію виділяються як домінуючі тенденції світового загальнопланетарного розвитку. При цьому найбільш важливим є не стільки факт змін, скільки їх якісні показники і, перш за все, темпи розвитку політичної та соціальної систем.

Модернізація – це процес перетворень, що передбачає рух суспільства до найбільш ефективної моделі сталого розвитку; подолання економічної відсталості, політичної нестабільності, розвиток інноваційної діяльності, процес створення нових технологій, нової системи духовних цінностей та ідеологічних установок.

Постановка проблеми. Зміни, що відбуваються в сучасній Україні можуть бути розглянуті як чергова модернізація, як черговий транзит, але здійснюваний в принципово іншій історичній ситуації, коли ряд найбільш розвинених країн світу вступив уже в новий етап розвитку, найчастіше визначається як постіндустріальне або інформаційне суспільство.

Метою статті є розгляд процесу політичної модернізації України в процесі трансформації сучасної. Український соціум є товариством перехідного періоду, де сутність політичної модернізації в пострадянському суспільстві насамперед спрямована на зміну конституційного ладу, формуванні нових інститутів політичної влади, становленні плюралізму, демократизації владних

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Розвиток світової цивілізації кінця ХХ - початку ХХІ ст. характеризується нерівномірним соціально-економічним, технологічним розвитком. Англійський філософ Річард Тарнас так характеризує ситуацію, що склалася: «Перед нашим часом невідступно постає головне питання: чи продовжиться нинішній стан глибокої метафізичної і епістемологічної невизначеності до безкінечності, беручи з плином років і десятиліть більш прийнятні або ще більш безрадісні форми, чи є воно ентропійною прелюдією до свого роду апокаліпсичної розв'язки історії, або ж воно являє собою епохальний перехід до абсолютно нової ери, несучої нову форму цивілізації і новий світогляд, принципи та ідеали яких в корені відмінні від тих принципів та ідеалів, що раніше спонукали сучасний світ рухатися по його драматичної траєкторії» [1, с. 348]. Глобальні проблеми, що постали перед людством, обумовлюють необхідність вироблення альтернатив морально, соціально, економічно траєкторій історичного шляху цивілізації, переорієнтації всіх видів життєдіяльності людини, кардинальної зміни світогляду, виходу за межі технократично орієнтованих цінностей та ідеалів.

Значне місце в пошуках відповіді на питання про характер і перспективи нинішньої української модернізації зайняло звернення до історичного досвіду країн Західної Європи та Північної Америки, що склали "першу хвилю".

Модернізація – це надбання західної політичної теорії і приналежність політичної практики. В останні роки в пострадянських країнах, що стали на шлях державного суверенітету, намагаються розробляти стратегії самостійного розвитку. У цьому зв'язку затребуване теоретична спадщина родоначальників теорії модернізації: Д. Аптера, С. Хантінгтона, Г. Алмонда, так само цій проблемі вудили увагу: С. Ліпсет, Ш. Айзенштадт, Л. Бендер, П. Бергер, П. Бурдьє, С. Верба, Р. Даль, А. Етціоні, Д. Лернер, М. Леві, У. Мур, У. Ростоу, Ю. Хабермас та ін. Так, С. Хантінгтон у роботі «Політичний порядок у суспільстві, що змінюється» акцентує увагу на політичній стабільності, яка є супутнім чинником модернізації [2, с. 121]. А у наступній роботі «Зіткнення цивілізацій і перетворення світового порядку» дає цілий ряд прогнозів і в першу чергу щодо зростання

впливу на світову політику етнічних, релігійних, мовних та інших відмінностей, заснованих на дотриманні усталених традицій. «Сьогодні набагато більш опукло, ніж коли-небудь раніше, проявляються кордони, що розділяють різні цивілізаційні типи, і виникають конфлікти за цими демаркаційними лініями. Враховуючи, що одна з найбільш важливих, на думку Хантінгтона, «ліній» пролягла і всередині окремих країн СНД, запропонований в книзі аналіз вкрай актуальне для становлення сучасного українського суспільства» [3, с. 341].

Д. Аптер в роботі «Політика модернізації» ставить знак відмінності між розвитком і модернізацією. Для модернізації необхідні три умови: наявність соціальної системи, здатної здійснювати постійні нововведення і не розпадатися, присутність диференційованих гнучких соціальних структур і накопичення знань, необхідних у технологічно передовому світі. Особливим аспектом модернізації є індустріалізація, яку можна визначити як такий період життя суспільства, коли стратегічні функціональні ролі відводяться виробництва [4, с. 78].

Головним чином з необхідністю модернізації стикаються в країнах, де ринкові та демократичні традиції недостатньо розвинені. Виключенням в цьому сенсі не є і Україна. Модернізація виявляється сполучена з привнесенням в суспільне життя інститутів і норм, які є іншокультурними, а іноді навіть ішоцивілізаційними. Умовою модернізації в багатьох випадках стає критична переоцінка національного минулого і сьогодення. Істотне зміст самого процесу модернізації складають зміну тих чи інших рис національного характеру, а результатом процесу стає об'єктивне зниження різкості міжкультурних і міжцивілізаційних відмінностей.

Виклад основного матеріалу. Досвід останніх десятиліть демонструє з усією очевидністю, що швидкий розвиток технології в сучасному світі змінює стиль життя суспільства, сприяє розквіту приватного сектора, швидкої урбанізації, при цьому зміцнюється громадянське суспільство, розвивається демократія. Країни, які скористалися цими тенденціями, зробили стрибок вперед, інші залишилися в стороні від інтеграції, їх відсталість зростає, нерівноправне становище по відношенню до інших країн поглиблюється.

У систему модернізації дослідники включають індустріалізацію, економічне зростання, зростання соціальної мобільності і політична участь. Регулювання процесу модернізації можливо шляхом обмеження вступу в політичне життя нових груп суспільства, обмеження їх доступу до засобів масової інформації та до вищої освіти.

Виділимо ряд критеріїв модернізації в різних сферах суспільного життя:

- у соціальній області - диференціація і спеціалізація рольових функцій індивідуумів і груп у всіх головних інституційних сферах поділу функціональних ролей, виконуваних різними індивідуумами в суспільстві, особливо поділу між обов'язками у суспільному виробництві, в політиці, в сім'ї, поділ сфер приватного і громадського життя, витіснення відносин особистої залежності між людьми відносинами їх особистої незалежності, заснованої на еквівалентному обміні речами;

- в економіці - розвиток промислової системи, пов'язаної із застосуванням технології, заснованої на використанні наукового (раціонального) знання, появи вторинного (індустрія, торгівля) і третинного (послуги) секторів господарства, поглиблення суспільного і технічного поділу праці, розвитку ринків товарів, грошей і зайнятості;

- у політичній області - утворення централізованих держав, керованих на основі розумного принципу поділу влади (як на макро-, так і на мікро- рівнях), включення широких мас населення в політичний процес (хоча б за допомогою розширення представницької форми політичної участі), встановлення демократії, з супутніми їй інститутами; формування усвідомлених інтересів різних суспільних груп;

- у культурній сфері – зростаюча диференціація культурних систем і ціннісних орієнтацій, секуляризація освіти і розповсюдження грамотності, різноманіття філософських і наукових течій, релігійний плюралізм, розвиток новітніх засобів розповсюдження і передачі інформації, долучення населення до досягнень культури.

Успішність модернізації багато в чому залежить від того, наскільки процес змін протікає органічно, тобто іманентно вписується в національні інститути, сприймається суспільством або хоча б

Під політичною модернізацією в даний час розуміється зростання здатності політичної системи адаптуватися до нових зразків соціальних цілей та створювати нові види інститутів, що забезпечують поступальний соціальний розвиток. Політична модернізація - це тривалий процес, в рамках якого суспільство характеризується особливим якісним станом, нестабільністю і кризою.

Політична модернізація, яку Хантінгтон розуміє як "демократизацію політичних інститутів суспільства і його політичної свідомості" обумовлюється, на погляд автора, цілим рядом факторів соціального характеру. Якими б мотивами не керувалися правляча еліта, починаючи реформи, вони майже завжди ведуть до цілком детермінованим змінам. Будь-які кроки, спрямовані на соціально-економічний прогрес, неминуче сприяють запозиченню передових ідей.

Такі стани як США, Англія пережили перехід до раціональних громадських структурам в результаті поступового, тривалого розвитку внутрішніх процесів, через поступове мимовільне накопичення передумов в тих чи інших галузях суспільного життя, з'єднання яких давало якісний поштовх. Україна проходить зовсім інший етап модернізації - це відображена модернізація, яка характерна для країн, з тих чи інших причин відстали в своєму розвитку і тепер за рахунок широкого використання досвіду передових держав, які намагаються їх наздогнати за рівнем і якістю життя, тобто це осучаснення навздогін.

Політична модернізація припускає динамічний поліпшення, вдосконалення політичної сфери суспільства. Разом з важливим завданням прориву в світову політику й економіку перед Україною стоять власні завдання розвитку, для вирішення яких немає єдиного зразка, в тому числі західного. Здійснення політичної модернізації українського суспільства в даний час має відбуватися на основі власної ідентичності, ментальності, традицій, політичної культури. Справжня політична модернізація відбувається тоді, коли її цінності та ідеї сприймаються народом як власні. Досвід здійснення політичної модернізації в українському суспільстві свідчить, що політична влада часто ігнорує національну специфіку українського суспільства, особливості політичної

конфліктів і т.п.) можливе лише за умови комплексного підходу до модернізації суспільства, який враховує глибокий і складний взаємозв'язок всіх сфер життєдіяльності країни. Політична модернізація в Україні може принести успіх лише тоді, коли при її здійсненні влади враховувати особливості політичної культури суспільства і інтереси народу. Для здійснення політичної модернізації українського суспільства важливо сформулювати концепцію та ідеологію розвитку, яка передбачала б реалізацію перетворень в руслі сучасних глобальних політичних процесів і в той же час враховувала власні національні традиції, ментальність, ідентичність, особливості культурно-історичного розвитку. Висування модернізаційної ідеології, цінностей, що відповідають інтересам більшості населення країни, здатне забезпечити ефективність політичної модернізації.

Політика держави викликає неоднозначні оцінки в різних верствах українського суспільства. Одні скептично оцінюють проект модернізації. Вони стверджують, що формула української модернізації «взяти і зробити» не відповідає реаліям. Оцінюючи ініціативи уряду, деякі його опоненти стверджують, що Україна потрібна не модернізація, а реорганізація економіки і діючої суспільно-політичної моделі. Інші пропонують спочатку забезпечити єдину систему національних пріоритетів як основу громадянського суспільства, нормальну соціально-конкурентне середовище та інвестиційний клімат, ефективне державне управління.

Українське керівництво сподівається на довіру досить розмитого і диференційованого суспільства як політичну й економічну категорія. Довіра - це теж своєрідний інтелектуальний капітал, без якого неможливо модернізувати країну ». Разом з тим, дуже важливо, що правляча еліта усвідомлює значущість соціальних проблем, без вирішення яких неможливо забезпечити стійку динаміку розвитку, реалізувати амбітні проекти, що передбачають входження України до двадцятки найбільш розвинених країн світу. Наявність у цьому зв'язку різних оцінок є свідчення того, що країна намагається вибрати оптимальний шлях в кризовий період розвитку світової цивілізації [6, с. 13-18].

Процеси, які відбуваються в Україні в сучасних умовах, відображаються на всіх формах суспільного життя. У країну

зобов'язання, в тому числі й суттєво реформувати систему державної влади в Україні. Наскільки це їй вдасться, покаже час. Нажаль, поки ми не може сказати, що відбуваються істотні зміни. Однак, чути розмови про те, що в найближчому часі нас одна з ключових реформ державного апарату - це адміністративна реформа. Основні її орієнтири - зміна філософії державного управління. Необхідно докорінно змінити якість відносин між державою і громадянами: розвиток суспільства, ініціативи громадян та їх самоорганізації мають стати реальним пріоритетом, який визначатиме місце і завдання Української держави.

Об'єднавши все, викладене вище, можна відзначити кілька загальних для всіх перерахованих точок зору положень. Кожен визнає і обґрунтовує провідну роль політичної, економічної еліти в модернізаційному процесі. Починаючи з Хантінгтона і Аптера та кінчая Лисенко, ніхто не допускає можливості модернізації «знизу», без бажання, волі, вимушеність правлячих кіл. Перехід до демократії, що означає корінний зрушення в сфері організації влади, завжди відбувався в результаті свідомого рішення з боку верхівки політичної еліти, яке потім переносилося на рівень політичних партій і через них - на населення в цілому. Наступним спільним пунктом стає те, що кожна з концепцій визнає, що для подолання політичної незрілості народу потрібні неабиякі особистості, неабиякі заходи і дії. І, нарешті, всі вони наполягають на самобутності країни, шляхи її перетворення. Вестернізація як сліпе наслідування Заходу вже неактуальна. Кожна країна повинна сама вибирати шлях розвитку, ґрунтуючись на своїх традиціях, підвалинах, менталітеті народу і, звичайно ж, економічних і культурних можливостях.

Україна опинилася в ситуації пошуку моделі розвитку, яка б дозволила їй відновити економічний потенціал, успішно завершити модернізацію і зайняти гідне місце у світовому співтоваристві країн, що здійснили перехід в якісно іншу постіндустріальну еру. Для України завершення останньої індустріальної стадії модернізації і перехід до постіндустріального інформаційного суспільства є умовою її виживання в сучасному світі як самостійної держави.

Висновки. Сьогодні не існує готової моделі політичної модернізації посткомуністичних режимів. Більше, того, самі

(Литва і Туркменістан, наприклад), що важко уявити саму можливість однієї для всіх моделі. Однак очікується поступової трансформації правлячого режиму в напрямку дійсного зміцнення держави на шляху поділу бюрократичного апарату, політичного та економічного співтовариств, приведення формальних правових норм у відповідність з політичною та господарською практикою, реального поділу влади та забезпечення їх взаємної автономії, забезпечення незалежності ЗМІ.

Література

1. Тарнас С. История западного мышления. М., 1995.
2. Huntington, S. Political order in Changing Societies. - Yale University Press, 1968.
3. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций. - М.: ООО «Издательство АСТ», 2003. – 263 с.
4. Apter D. The politics of modernization. - Chicago, 1976.
5. Хантингтон, С. Кто мы? Вызовы американской национальной идентичности / Пер. с англ. А. Башкирова. - М., 2004.
6. Зайцев М.О Модернізація і проблеми національної ідентичності // Україна в контексті євроінтеграції: Матеріали Міжнародної науково – теоретичної конференції . – Наукове видання . – Суми: СумДУ , 2005.
7. Гальчинський А.С. Лібералізм: уроки для України: Н-П ессе. – К.: Либідь, 2011

1. Tarnas S. Y`story`ya zapadnogo myshleny`ya. M., 1995.
3. Xanty`ngton S. Stolknoveny`e sy`vy`ly`zasy`j. - M.: ООО «Y`zdatel`stvo AST», 2003. – 263 s.
5. Xanty`ngton, S. Kto my? Vyzyvy amery`kanskoj nacy`onal`noj y`denty`chnosty` / Per. s angl. A. Bashky`rova. - M., 2004.
6. Zajcev M.O Modernizaciya i problemy` nacional`noyi identy`chnosti // Ukrayina v konteksti yevrointegraciyi: Materialy` Mizhnarodnoyi nauково – teorety`chnoyi konferenciyi . – Naukove vy`dannya . – Sumy` : SumDU , 2005.
7. Gal`chy`ns`ky`j A.S. Liberalizm: uroky` dlya Ukrayiny` : N-P esse. – K.: Ly`bid`, 2011

Рецензент Румянцева А .Е., к.істор.н., доцент Одеського